

Isdammen på Myken

En typisk isdam i et lite fiskevær på Helgeland, bygd ca. 1920

Tekst og foto der ikke annet er nevnt: Bjørn Skauge, Myken

Innledning

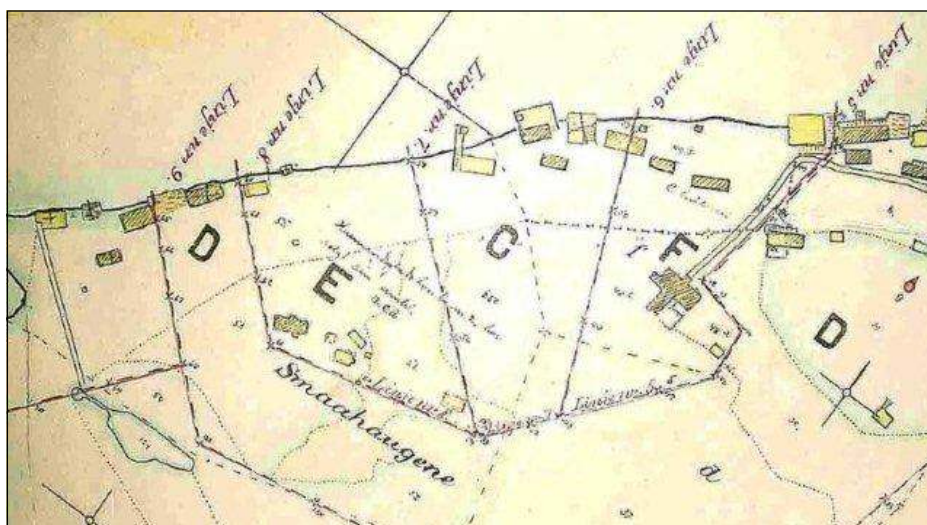
Myken ligger i Rødøy kommune, nord for polarsirkelen. Stedet har tradisjonelt vært et av de viktigste fiskeværene på Helgeland, der hundrevis av fiskere samlet seg til sesongfiskeriene før i tida, spesielt vinterfisket. På det meste har det kanskje vært 120–150 fastboende, trolig mot slutten av 2. verdenskrig. I dag har Myken bare 14 fastboende, et tall som for øvrig mangedobles om sommeren. Stedet har fiskemottak, allmeningskai, skole, bedehus, butikk, gjestehus mm., og har i samarbeid med Riksantikvaren vernet fire av de gamle bygningene. Siden prosjektet tar utgangspunkt i selve damanlegget, tas dette først i denne oversikten. Deretter følger et kort historisk tilbakeblikk over Myken, om utviklingen av fiskeværet og fiskeriene som ble drevet for Myken, og om menneskene som var involvert i alt dette.

Kart

Myken finnes på sjøkart nr 63, M=1:50 000, men dette er ikke vedlagt, da vi ikke har kopimaskin som kan ta så store formater. Videre finnes Myken i Økonomisk kartverk for Nordland, M=1:5000, Blad Finnøya DH 204-5-4.

Utsnitt av sjøkart nr. 63, som viser Myken og øyene omkring. Myken fyr er et ledfyrtårn, ble tatt i bruk i 1917 og er fortsatt i drift i den mørke årstida.

Utsnitt av utskiftingskart fra ca. 1922. Den gule firkanten til h. er det gamle fiskebruket. Isdammen sees nederst til venstre. Der kan også se isrenna, som var laget av tre og fungerte som transportbane for isblokkene fra Isdammen til Ishuset. Som kartet viser, ligger Ishuset ved sjøen, ca. 75 meter unna. Se bilder på neste side.

Demningen

er støpt av betong, trolig med en del skjellsand. Den er en del overgrodd og ganske liten, 1,5–2 meter lang. Den synlige delen er ca. 0,5 meter dyp, men den kan være atskillig dypere.

Demningen danner et lite vann, eller ei *tjønn*, på 150–200 kvm.

Det er Rødøy kommune som eier området og dermed er forpliktet til å gjerde inn Isdammen. Dette ble gjort midt på 1970-tallet. Gjerdet er nå i svært dårlig stand og kommunen har lovet å reparere det i 2008.

Sprekken til v. skyldes at noen har forsøkt å tømme dammen av hensyn til småbarn, noe som ikke lyktes på grunn av at tilsiget av vann er ganske stort.

Isdammen i dag

Det har ikke vært tatt is til ising av fisk fra Isdammen siden ca. 1964/65, da isrenna og Ishuset ble revet. I 1965 fikk Myken strøm via sjøkabel, og fiskebruket tok i bruk ismaskin, trolig samme år.

Vannforsyningen, også til frysing av is, ble i 1993 overtatt av et moderne avsaltingsanlegg for sjøvann.

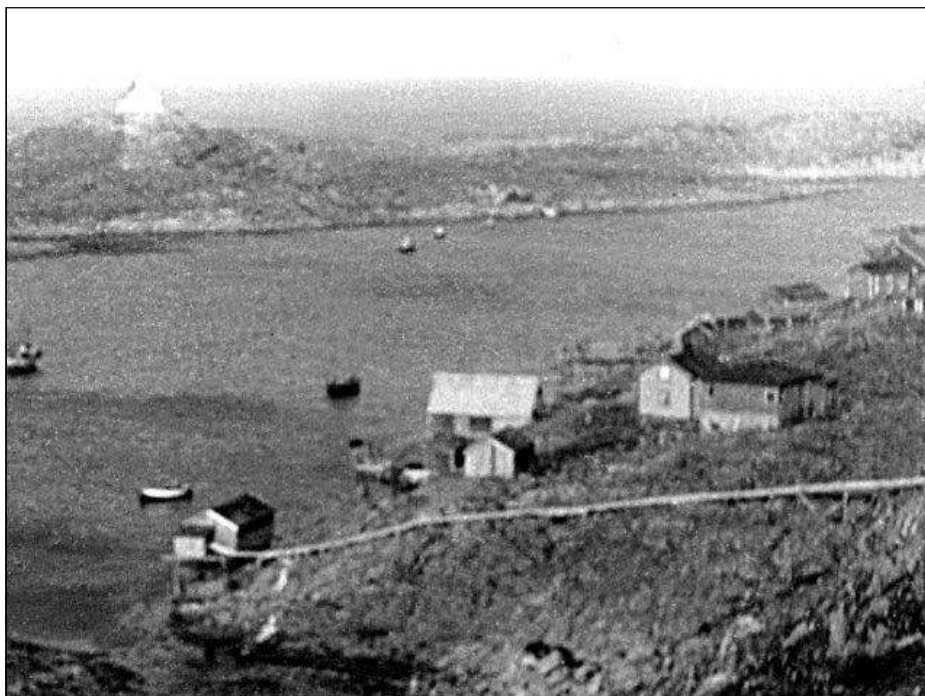
Isdammen er i dag noe igjengrodd, og areal og dybde er redusert. Dammen brukes ikke til noe, bortsett kanskje som skøytebane, og er derfor bare et historisk minne.

Ishuset

ble bygd ca. 1920 og sees nederst til v. på bildet til h. Fra Ishuset oppover mot høyre sees isrenna. Den var nokså bratt, og isblokkene kunne få god fart nedover renna. Helt nederst bøyde renna oppover, slik at blokkene mistet noe av farta før de kom farende inn i tilbygget og deretter ble stuet inn i selve ishuset.

Isrenna ble revet i 1964 for å gi plass til veiutbygging og flere fiskehjeller. Ishuset ble så revet høsten 1964 eller våren 1965. De fleste av de øvrige bygningene på bildet står den dag i dag.

På den andre siden av havna skimtes Myken fyr, som står på Jutøya. Foto: Lauritz Eliassen

Redskaper som ble brukt på Isdammen

Til venstre sees de to viktigste redskapene, sammen med en meterstokk:

Den grovtannede is-saga er nærmere 2 meter lang. Tverrhåndtaket av bjørk er dessverre brukket, slik at halvparten er borte. Saga ble filthvert år; det var nemlig viktig at tennene var skarpe.

Til venstre sees ei *is-saks*, som det var flere av, og som ble brukt til å vippe, *hepps*, isblokkene opp på isrenna.

Som bildet viser. var det stål is den 30.11.07, da bildet ble tatt. (forts.)

Redskaper som ble brukt (forts.)

Isblokkene måtte knuses eller deles opp i mindre biter for å kunne brukes. Til å begynne med ble det brukt en *isgaffel* av stål, med skarpe tenner, som en hogg inn i kanten av blokkene. Denne er dessverre ikke bevart, heller ikke *iskverna* som avløste den noen år senere.

Kjøpefartøyer på havna under "sildhausten" 1915. Det er søndag; røyken viser at det kokes middag både på land og om bord. Foto: Ukjent.

Historisk tilbakeblikk

Fra tidlig på 1900-tallet opplevde Myken stor ekspansjon. De bevilgende myndigheter satset mye på fiskeværerne, som hadde vist seg meget lønnsomme. Posttjeneste kom i 1872, dampskipsforbindelse fra 1894, og i 1907 sto den viktigste av de tre moloene ferdig. Året etter ble det bygd en *statsbrønn* som forsynte både fastboende og tilreisende fiskere med vann.

Men forsendelse av fisk skapte fortsatt problemer, bortsett fra på den kaldeste tida av året, og det var et stort ønske, både blant fiskere og kjøpere, å få is til ising av fisk. Det kunne gjøre det mulig å nå markeder lenger unna, det ville forbedre kvaliteten på fisk og til sammen øke lønnsomheten for alle i næringen.

Fiskeriforening – ishusforening

Myken Fiskeriforening ble startet i 1913 med Anders Eliassen (1881–1964), som formann. Det er sannsynlig at foreningen hadde anskaffelse av ishus svært høyt på ønskelista. Dette illustreres av at fiskeriforeningen fra starten gjerne ble kalt bare *Ishusforeningen*. Planene var klare: Det skulle bygges et ishus der is kunne oppbevares i lang tid. Isen skulle tas fra ei lita tjønn, Øksenskartjønna, som ved å demmes opp kunne vokse seg stor og bli en liten "innsjø". Tjønna ble etter hvert kalt *Isdammen*.

Det skulle likevel ta mange år før drømmen ble realisert. Trolig ble Ishuset og isrenna bygd og tatt i bruk først omkring 1920/21. I siste halvdel av 1930-årene gikk fiskeriforeningen over til å bli lokallag av Noregs Fiskarlag.

Myken, 5.12.2007

Bjørn Skauge

Isdammen som skøytebane

Før i tida, da det var mange ungdommer og barn på Myken, var det populært å bruke Isdammen som skøytebane.

Dette bildet er trolig tatt i 1951 og viser foran fra v. (på spark) Kolbjørn Lunheim (f. 1939), John Bernhoff, Roald Risøy?, Kristmar Risøy og Elly Dombestein (f. 1935).

Bak fra v. Inge Bernhoff, Paul Nygård?, Lauritz Eliassen (f. 1929), Lars Nilssen og Emil Eliassen jr.

Foto: Hagar Nilssen